

John C. Burnham “Tıp Tarihi Nedir?” Kitabı ile Tıp Tarihinde Bir Yolculuk

A Journey in the History of Medicine with the Book by Written John C. Burnham “What is the History of Medicine?”

^{id} Şerife YILMAZ^a, ^{id} Gamze ÖZBEK GÜVEN^b

^aDüzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Hemşirelik Tarihi ve Etik ABD, Düzce, TÜRKİYE

^bMalatya Turgut Özal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Malatya, TÜRKİYE

ÖZET Bu çalışma, John C. Burnham tarafından 2005 yılında kaleme alınan ve 2017 yılında Özgür Yıldırım tarafından Türkçeye kazandırılan “Tıp Tarihi Nedir?” kitabının betimsel incelemesine dayanmaktadır. Sağlık alanında çalışanlara ve öğrencilere, tıp tarihini genel olarak tanıtan kitap, zengin içeriği ve ilgi çekici örnekleriyle okuyucuya keyifli bir tıp tarihi sunmaktadır. Kitapta tarih araştırmacılığının önemi, tıp tarihi ve etiğinin birbiriyle bağlantısı vurgulanmakta ve metodolojisi hakkında bilgiler verilmektedir.

ABSTRACT This study was based on a descriptive review of the book that name is “What is Medical History?”. The book is written by John C. Burnham in 2005 and translated into Turkish by Özgür Yıldırım in 2017. The book introduces the history of medicine to health professionals and students. The book offers the reader an enjoyable history of medicine with its rich content and interesting examples. The book emphasizes the importance of historical research and the connection between medical history and ethics. And it contains information about the methodology of the history of medicine.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi; tıp tarihi araştırması; kitap inceleme

Keywords: History of medicine; medical history research; book review

John C. Burnham tarafından kaleme alınan “Tıp Tarihi Nedir?” kitabı ilk olarak 2005 yılında yayımlanmış ve 2017 yılında Özgür Yıldırım tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.¹ Kitabın yazarı John C. Burnham (1929-2017), Ohio State Üniversitesinde 1963-2002 yılları arasında görev yapan Amerikalı bir tarih profesörüdür. Tıp tarihi, psikiyatri, psikanaliz tarihi ve sosyokültürel tarih alanındaki çalışmaları ile uluslararası üne sahiptir. Yaşamına 10 kitap ve 80’den fazla bilimsel makale sığdırmıştır. Ohio Eyaleti’nin Seçkin Bilim Adamı Ödülü, 2009 yılında Amerikan Psikoloji Derneği tarafından Yaşam Boyu Başarı Ödülü, 2014 yılında Amerikan Tıp Tarihi Derneği’nin Yaşam Boyu Başarı Ödülü’ne layık görülmüştür. Burnham, 12 Mayıs 2017 yılında vefat etmiştir.^{2,3}

John C. Burnham, “Tıp Tarihi Nedir?” kitabında tıp tarihini ilgi çekici bir şekilde değerlendirerek okuyucuya tıp tarihi konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Kitap, geniş bir zaman diliminden alınan örneklerle, okuyucuyu çağdan çağa, nesilden nesile bir yolculuğa çıkarmakta ve belki de birçoğumuzun aklına gelmeyecek ilginç sorular üzerinde düşündürerek tıp tarihini büyüleyici bir anlatıyla sunmaktadır.

Kitap giriş, sonuç ve drama bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş Bölümünde; yazar, tıp tarihini henüz kanıt aramaya yönelik çalışmalarını sürdüren bir bilim alanı olarak tanımlamakta ve eski zamanlardaki tıp bilimini ve deneyimini öğrenmek/öğretmek ama-

Correspondence: Şerife YILMAZ
Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Hemşirelik Tarihi ve Etik ABD, Düzce, TÜRKİYE/TURKIYE
E-mail: serifeyilmaz83@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 30 Jun 2021 **Accepted:** 08 Jul 2021 **Available online:** 13 Jul 2021

2146-8982 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

cıyla başladığını vurgulamaktadır. Bu bölümde, tıp tarihinin kökenini ele alan yazar “Tıp tarihi nasıl başladı?” sorusu üzerine düşündürmektedir.

İlk Drama: “Şifacı” başlıklı bölümünde yazar, araştırmacıların modern tıbbın köklerini kabile büyücüsü ve büyücü hekimin deneyimlerine dayandırmalarını konu almaktadır. Mitolojiden de bilgiler vererek, tıp ve mitoloji arasındaki ilişkiyi kurmakta, tıbbın şifacılıktan profesyonelliğe nasıl evrildiğini; dönem dönem tıba ve hastalıklara bakışın nasıl değiştiğini incelemektedir.

Tıp tarihinde kadının yerini de sorgulayan yazar, ilk kadın mezun olan Elizabeth Blackwell örneği özelinde kadınların erkek hekimler tarafından tıp profesyonelliğinden nasıl dışlandıklarını ve baskı gördüklerini anlatmaktadır. Bir kadın hekim olarak Blackwell’in yaşadığı sorunları ve engelleri anlatarak, tıbbın içindeki cinsiyetçi yaklaşımı gözler önüne sermektedir.

İkinci Drama: “Hasta Kişi” başlıklı bölümünde ise yazar, şifa verenlere ek olarak “Hastalanan insana ne oluyordu? Kim iyileşiyor veya kim ölüyordu? Kronik bir durumla uzun bir süre yaşayan kişiye ne oluyordu?” sorularına cevap verirken hastaya ve hastalığa bakışı, hasta olmaya yüklenen anlamları tartışmaktadır. İnsanın inanç sistemleri ve tıp arasında ilişki kurarak, hastalıkları nasıl anlamlandırmaya ve açıklamaya çalıştığını incelemektedir. Hastalıklara yüklenen mistik anlamları örneklerle açıklamaktadır. Örneğin salgın hastalıklar, kıtlık ve savaşların ilahi cezalar olarak insanlığa verilmesi anlayışından, epilepsinin klasik zamanlarda ilahi bir hastalık olarak tanımlandığından ve hastaların toplum tarafından dışlanmasından; 19. yüzyılda Hindistan’da çiçek hastalığının “Şifala” adı verilen kendi tanrısı olduğundan ve onun adıyla anıldığından bahsetmektedir.

Hastaların hiçbir zaman bedenlerini hekimlere tam olarak emanet etmediğini ifade eden yazar, hasta rollerini, bedene yüklenen sosyal anlamları ve hasta özerkliğini incelemektedir.

Tıp tarihini farklı perspektiflerden de sunan yazar bu bölümde, hastalık olgusunu feminist bakış açısıyla değerlendirmektedir.

Üçüncü Drama: “Hastalıklar” başlıklı bölümünde yazar özellikle hastalığın kendisine odaklan-

maktadır. “Hastalık nedir?” sorusunu tartışmaktadır. Hastalığın insanoğlu için evrensel ve değişmez bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır. Hastalıklara bakışın dönemden döneme, kültürden kültüre ve toplumdan topluma değişimini incelemektedir. Tarihte “Tifo Mary” olarak bilinen, gittiği her yere tifo salgını taşıyan Mary Mallon’dan ve John Hunter’in kendi üzerinde deney yaparak Gonere ve Sifilizi geliştirdiğinden bahsederek, ilgi çekici örnekler sunmaktadır.

Hastalıkların toplumsal etkilerini değerlendiren yazar özellikle salgın hastalıkların dini, ekonomik, sosyal, kültürel etkilerine dikkat çekmektedir. Justin-yen felaketi, kara ölüm, tüberküloz, sfiliz, HIV’in nasıl yayıldığı ve etkilerini anlatmaktadır.

Yazar ayrıca bu bölümde 20. yüzyılda paleopatolojiye olan ilginin arttığından, paleopatolojinin tıp tarihi ve tıp tarihçisi için önemini vurgulamaktadır. Retrospektif tanı ile ölen insanlara tanı konulabilmektedir. Böylece tarihsel kahramanların ölümlerine neden olan hastalıklarda belirlenebilmektedir. Aniden ortaya çıkan sonra yok olan ünlü hastalık İngiliz Teri hastalığından, Başkan Abraham Lincoln’un annesinin süt hastalığından ölmesi gibi örneklerle konuya merakı arttırarak “acaba hangi ünlü hangi hastalıktan öldü?” diye sormaktadır.

Dördüncü Drama: “Keşifler ve Bilginin Paylaşımı” başlıklı bölümünde yazar bunu kim bulmuş, kimin aklına gelmiş diye merak ettiğimiz soruları anımsatmaktadır. Örneğin şok tablosunda hastanın ılık tutulması kuralını ilk olarak kim nasıl bulmuştur? İlk karantina nerede uygulanmıştır? Amputasyondan sonra kanama nasıl durdurulmuştur? Mesane taşı olan bir hastanın mesanesi nasıl açılmıştır? Bir bağırsağın bir kısmının kesilip çıkarıldıktan sonra tekrar dikildiği zaman yırtılmayacağını kim bulmuştur? İlk pediatrist kimdir? İlk kardiyolog kimdir? Ya da kullanılan ilaçlar...

Tıp tarihi adına merak edilen her sorunun, tarih araştırmalarıyla cevabının bulunduğunu göstermektedir. Bu cevaplardan bazılarını, okuyucunun merakını ve heyecanını arttıran ilginç yaşanmışlıklarla vermektedir. Kimyadan fizyolojiye, anatomiden farmakolojiye birçok keşfin hikâyesini anlatmaktadır. Örneğin Andreas Vesalius’un, Galen’in geleneksel öğretilerine bağlı kalarak anatomi dersi veren hocası

ile tartışmasından; bir kasaba hekimi olan Edward Jenner'in süt sağıcı kızların çiçek hastalığına bağışık olduklarını fark ederek 8 yaşında bir çocuğa inek virüsünü uygulamasından; Ambroise Pare'nin ateşli silah yaralanmalarında kızgın yağla dağlama yönteminden nasıl vazgeçtiğinden; Ignaz Semmelweis'in cesur mücadelesini ve birçok kadının hayatını kurtarıırken kendinin trajik ölümünden; riketsiyal hastalıkları araştıran Howard T. Ricketts'in riketsiyal bir hastalık olan tifüsten öldüğünden; Williem Kolff tarafından nasıl yapay böbrek tasarlandığından; Charles Eduard Brown-Sequard'ın hayvanlardan elde ettiği hormonları kendine uyguladığından ve elde ettiği ilginç sonuçlardan bahsetmektedir.

Günlük uygulamalarda sıklıkla kullanılan ilaç ya da tedavi yöntemlerinin aslında nasıl ve ne şartlarda ortaya çıktığına yönelik birçok örnek vermekte; geçmişten günümüze tanı ve tedavi yöntemlerinin nasıl değiştiği konusunda fikirler sunmaktadır. Örneğin steteskoptan diğer yöntemlere geçişi teknolojide en dramatik gelişmelerden biri olarak nitelemektedir. Steteskopun R.T.H. Laennec'in şişman bir kızı muayene ederken, kızın göğsüne kulağını koyup dinlemekten çekinmesi üzere bir alet geliştirip dinlediğini anlatmakta ve bu buluşun tıpta çığır açtığını söylemektedir.

Tıp tarihçilerinin tarihin kökenini takip etmek yanında fikirlerin, tekniklerin ve teknolojinin tıp alanında nasıl olup da devamlılık göstermediğini sorguladıklarına değinmektedir. 19. yy başlarında ünlü Fransız hekim François Broumais bütün hastalıkların inflamasyona bağlı olduğunu ve sülük uygulamasının inflamasyonu iyileştireceğini düşündüğünü anlatmaktadır. Yazara göre her çağda insanoğlu sağlıklı olmanın formülünü aramış ve her dönem farklı yeni formüller gündeme gelmiş, gelmeye de devam edecektir. Günümüzde alternatif tedavilerin tekrar popüler hâle gelmesini "tarih tekerrürden ibaret" cümlesiyle vurgulamaktadır. Geçmişin bugüne ve geleceğe bir ayna olduğu, tarihin geçmişle gelecek arasında bir köprü olduğuna dikkat çekmektedir. "*Bugünün fikirlerinin köklerine inmek için geçmişini araştırmak, sağlık ve iyileşme adına pozitif çağrışımlara yol açtı*" demektedir. Böylece tarih araştırmaları ve yazımının gelecek için önemine dikkat çekmektedir.

Ayrıca tarihi bugünün gözüyle yorumlanmasına eleştirel yaklaşarak geçmişin bugünün gözüyle değil; geçmişin, geçmişin gözüyle değerlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır. Ön yargılardan sıyrılarak, tarihinin geçmiş insanların nasıl düşündüğünü anlamaya çalışması gerektiğine dikkat çekmekte ve tarih metodolojisi hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

Beşinci Drama: "Tıp ve Sağlık Toplumla Buluşuyor" başlıklı bölümünde ekolojik denge ile sağlık arasındaki ilişki, tarım ve gıda etiğinin önemini ele almaktadır. Toplumun tıbbi, tıbbın toplumu etkilediğini anlatmaktadır. Hastalıkların toplumları, medeniyetleri nasıl etkilediği; hatta tarih sahnesinden silinmelerine nasıl katkı sağladığını, hastalıklar nedeniyle kaybedilen savaşlarla örneklendirmektedir. Napolyon'u asıl yenilgiye uğratanın tifüs olabileceğinden bahsetmektedir.

Bu bölümde sosyal kurumlar, hekimlerin örgütlenmesi, tıbbi bakım sağlayan kurumlardan, hastanelerin geçmişten günümüze evrimi hakkında bilgi verilmektedir. Hastanelerin sosyal yapılarının sosyal tarihe bir büyüleyicilik sunduğundan, başlangıçta hastanelerin ahlak kurumları olduğu, daha sonra sosyal düzenin elemanları hâline geldiğinden bahsetmekte; hastanelerin toplumların sembolü olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu bölümde sağlığın finansmanından, sağlık bakım maliyetlerinden; sosyal adaletten, sağlık çalışanlarının özerkliğinden bahsedilmektedir. Yazar kitabın bütününde yer verdiği tarih-etik bağlantısını bu bölümde yoğun olarak okuyucunun kurmasını sağlamaktadır.

Sonuç: "Tıp Tarihi Nereye Gidiyor?" başlıklı bölümünde yazar, geleceğin yeni hikâyelere gebe olduğundan ve tıp tarihinin insanların hastalıklarla ilgileneceğine yazmaya devam edeceğinden bahsetmektedir. Geleneksel tıbbın son yıllarda popüler olduğunu ve hâlen gelişmeye devam ettiğini vurgulamaktadır. Tıp ve sağlık kavramlarının kendilerine yeni anlamlar yükleyerek hareket hızını hiç yitirmeden gelişmeye devam edeceğini söyleyerek tıp tarihine genel bir giriş yaptığı, birçok spot bilgiyi verdiği kitabını "Daha Fazla Okumaya Yönelik Öneriler" ile tamamlamaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak; John C. Burnham'ın "Tarih Nedir" kitabı tıp ve bilim tarihi açısından önemli bir anlatıdır. Yazar tıp tarihi nedir? Sorusuna zengin örneklerle cevap verirken aynı zamanda tıp tarih araştırmacılığının önemini göstermekte, metodolojisi hakkında bilgiler vermektedir.

Klasik tıp tarihi kitaplarının aksine tıp tarihini daha ilgi çekici daha magazinsel olarak sunmaktadır. Bu nedenle okuyucuyu sürüklemekte ve merak uyandırmaktadır. Yazar, okuyucuyu tıp tarihinde bir yolculuğa çıkarmakta ve beyin fırtınası ile tıp tarihini sorgulamasını sağlamaktadır.

Sağlık ve hastalık kavramlarına tarihsel süreç içinde yüklenen anlamları ve bu kavramların dönemsel olarak değişimini tartışmaktadır. Sadece hekimler için değil tıp tarihinin herkes için önemini vurgulamaktadır. Tıp tarihini her boyutta ele aldığı kitapta, tıp tarihi ile tıp etiği arasındaki bağlantı kurarak, hem geleneksel konular hem güncel tartışmalar hakkında bilgi sunmaktadır. Kitapta her döneme her çağa her kültüre yönelik spot bilgiler bulmak mümkün olabilmektedir. Daha çok okuyucuyla buluşabilmesi açısından dilimize çevrilmiş olması da önemlidir. Hem Türkçe versiyonunun olması hem de

içeriğinin zenginliği açısından kitap, tıp tarihi/hemşirelik tarihi dersleri kapsamında öğrencilere okuyabilecekleri bir eser olarak önerilebilir.

Kitabın çeviri kaynaklı akıcı olmayan dili okuyucu biraz zorlayabilmektedir. Ancak konuların sunuluş şekli ve düşünsel akışı tıp tarihinde bir çağdan öbür çağa zevkli bir yolculuk hissiyatı oluşturmaktadır. Kitabı okurken, rüzgâr önündeki bir yaprak misali tarih sayfalarında uçtuğunuzu hissedebilirsiniz.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Burnham JC. Yıldırım Ö, çeviri editörü. Tıp Tarihi Nedir?. 1. Baskı. İstanbul: İslık Yayınları; 2017. [\[Link\]](#)
2. Fancher RE. John Chynoweth Burnham (1929-2017). American Psychologist. 2018;73(2):200. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
3. OSU. EDU [Internet]. [Erişim tarihi: 16 Haziran 2021]. John Chynoweth Burnham. Erişim linki: [\[Link\]](#)